

непривычное сочетание классических православных канонов и современного представления о храме. Скорее всего, это вариант «адаптации» культового пространства к условиям современной жизни и способ привлечения прихожан из числа молодежи, в частности, студенчества. Светлый и красочный, храм Св. Татьяны, словно путеводная нить, соединяет прошлое и будущее...

ЛИТЕРАТУРА

1. Еремина Т. С. Русский православный храм. История, символика, предания. – М.: Прогресс-Традиция, 2002. – 480 с.
  2. <http://www.pravoslavie.ru/>
  3. Комеч А. И. Древнерусское зодчество конца X-начала XII в. Византийское наследие и становление самостоятельной традиции. М.: Наука, 1987.
  4. Символы, знаки, эмблемы: энциклопедия / авт.-сост. В.Э. Багдасарян и др. – М.: Локид-Пресс, 2003. – 495 с.
  5. Бидерман Ганс. Энциклопедия символов. Пер. с нем. / общ. ред. и пред. Свенцицкой И. С. – М.: Республика, 1996. – 335 с.
  6. Энциклопедии символов, знаков, эмблем. – М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2007. – 608 с.
-

УДК 72.036

МОВА ФОРМИ В АРХІТЕКТУРІ ІСТОРИЗМУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ. ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Лінда С. М., кандидат архітектури, доцент кафедри «Архітектурне проектування»
Національний університет «Львівська політехніка»
Тел. (032) 258-25-22

Анотація – у статті розглянуто творчі методи, якими оперують архітектори, що творять сучасну архітектуру України. Запропоновано класифікацію стилевих спрямувань та методів творчості, приведені приклади, які ілюструють їх використання.

Ключові слова – історизм, пряме відтворення, інтерпретація, ретроспективізм, стилізація, еkleктизм.

Проблема дослідження. Форма завжди була однією важливою характеристикою архітектурних об'єктів: для того, щоб бути реалізованою, споруда повинна була набрати конкретних геометричних вимірів. Тому формальні пошуки архітектурної мови були і залишаються одним з найважливіших творчих завдань архітекторів, особливо коли мова іде про історизм в архітектурі, тобто про використання форм історичної спадщини для нового проектування. Як зазначав у 1930-х роках теоретик архітектури В. Гьотц: «Стара форма повторюється у пізніший період. Форма, яка вже міститься у категоріях історії мистецтва, ще раз унаочнюється в іншій стильовій ситуації, оскільки панує вже новий сучасний стиль» [1, с. 47].

Мета роботи. Метою роботи є визначити основні процеси у пошуках формальної мови в архітектурі історизму у сучасній Україні та сформуванню термінологічного апарату, який би характеризував ці процеси.

Завдання роботи. Завданням роботи є на основі аналізу прикладів сучасної архітектури України розробити класифікацію стилевих спрямувань та творчих методів архітекторів.

Форма та проблема стилю в архітектурі історизму. Характеристика поняття «стиль» в архітектурі та його дефініція не є темою даної статті, проте розгляд його з меж доволі вузьких, як певного набору формальних ознак, є необхідним для аналізу архітектурної форми у межах історизму. Проблема форми завжди була серцевиною архітектури історизму і тісно пов'язувалася з поняттям стилю в архітектурі. Поняття «стиль» відоме у мистецтві починаючи з XIV ст. У той час його розуміли як спосіб самовираження і ототожнювали з манерою. У XVIII ст. починає формуватися поняття стилю як об'єктивного і догматичного ідеалу [1, с. 36]. У II пол. XVIII ст. вводиться поняття «стиль» у історію мистецтва Й. Й. Вінкельманом Й. Й. Вінкельман висвітлював історію мистецтва як процес зміни стильових ознак. На перших порах стиль ототожнювалося з загальними уявленнями про мистецтво окремих історичних культур: «Прикмети і властивості цього найдавнішого стилю можна збагнути стисло так: обриси були виразні, але жорсткі, міцні, але не позбавлені грації» [2, с. 231]. Для Й. Й. Вінкельмана критерієм стилю стала ознака спільності побудови форми.

У 30-х роках XIX ст. німецький мистецтвознавець К. Шнаазе поставив проблему стилю як певну систему форм, яка виражала загальний дух, настрої, світогляд і характер «власника» даного стилю, тобто епохи, нації, раси. У II пол. XIX ст. проблема стилю стала центральною у мистецтвознавстві і, особливо, у теорії архітектури. Фундаментальні праці були присвячені цій проблемі Г. Земпером, Ц. Далі, Е. Віолле-де-Дюком, Ш. Гарньє. Повністю ідеї були викристалізовані і викладені у працях Г. Вольфліна і А. Рігля наприкінці XIX ст. Форма у архітектурі стала виразником архітектурного стилю. Зацікавленість зосередилася на питаннях побудови форми у мистецтві та архітектурі і на закономірностях її розвитку [3, с. 7 – 8]. Вперше критерієм стилю був названий критерій розвитку художньої форми. Такий критерій був покладений в основу до переосмислення всього процесу розвитку мистецтв, який став розглядатися як процес зміни і розвитку форми у мистецтві. Саме з того часу всю історію архітектури стали розглядати, як історію зміни великих архітектурних стилів («історія без імен»), на відміну від «вазарівської» описової історії архітектури, яка лише перераховувала імена зодчих і визначні споруди.

У масовій архітектурній практиці сформувалося своє розуміння архітектурного стилю, який був також ототожнений з архітектурною формою, проте на рівні архітектурної деталі, мотиву, характерною орнаментациєю, а проектування споруди у тому чи іншому стилі було зведене до завдання відтворити певні «стильові елементи». II половина XIX ст. була часом типологічного вибуху в архітектурно-проектній практиці. Історизм мислення зумовлював пошук естетики нових функціональних типів споруд у стилях минулого, проте найчастіше стильові системи архітектурних прототипів не відповідали новим об'ємно-просторовим структурам будівель. Єдиним можливим варіантом було використати ці стилі-прообрази як своєрідний «будівельний матеріал» для вирішення нових сучасних завдань. Система стилю-прототипу була демонтована, а з неї видобуті характерні елементи-знаки, «символи» – архітектурні деталі, мотиви, орнаментика, які стали своєрідними «ознаками» історичного стилю. Таким чином, базовою основою та інформаційним носієм у формуванні стильового вирішення споруд в архітектурі історизму стала архітектурна деталь [4]. Отже, у II пол. XIX ст. архітектурні деталі стали основою для пошуку форми в архітектурі, а способи поєднання архітектурних деталей у цілісність визначалися творчими методами архітекторів. Найважливішими творчими завданнями архітекторів середини XIX століття стало вивчення історичних стильових прототипів, розробка методів їх використання в архітектурно-будівельній практиці.

Методи формотворчості архітекторів історизму: термінологічна неузгодженість. Проблема сучасної термінології при дослідженні архітектури історизму полягає не лише у дискусійності самого терміну «історизм» (до цього часу його ще ототожнюють з «еклектикою» у вітчизняних дослідженнях) та меж його понятійного застосування (чи це назва конкретного стильового періоду, чи фундаментальна основа для творчості і світоглядна

категорія), а й у тому, що у межах самої архітектури II пол. XIX ст. термінологія також ще не опрацьована.

Про методи творчості (а більш вузько: про способи поєднання архітектурних деталей у цілісний архітектурний образ) теоретики архітектури писали ще у XIX ст. Зокрема, у 1863 р. С. Далі визначив такі європейські школи у відповідності до способу поєднання архітектурних деталей у цілісність: еkleктичну, органічну та історичну [1, с. 35]. Еkleктична школа характеризувалася спробою поєднання архітектурних деталей з різних історичних прототипів у межах однієї архітектурної одиниці. В основі такого творчого методу лежав принцип «стильового синкретизму», розроблений архітекторами ще у добу романтизму. Принцип базувався на твердженні про початкову єдність всіх архітектурних стилів і мав на меті створити нові «синтетичні» стилі [1, с. 35]. Одні з них носили суб'єктивний характер і обмежувалися творчістю окремих архітекторів, інші отримали широке розповсюдження в європейському будівництві. У 60-х роках на зміну у методах творення стилів приходить новий принцип – принцип «стильової чистоти», на якому базували свою творчість представники органічної школи [1, с. 35]. Архітектори намагалися створювати неостилі на наукових засадах, використовуючи старанно дібрані «стильові» елементи, проте виключалося повне наслідування чи копіювання архітектурних прототипів. Те, що розуміли під «стильовою чистотою», ґрунтувалося на виявленні специфічного характеру кожного архітектурного прообразу, його архітектурних деталей і мотивів, що виключало легковажне ставлення до основних формотворчих засад конкретного історичного прототипу. Представники історичної школи намагалися у своїй творчості точно відтворити архітектурний прообраз [1, с. 35].

У вітчизняній теорії та історії архітектури термінологічні пошуки далеко не завершені. Наприклад, російська дослідниця Є. Кириченко визнавала, що еkleктизм – це є творчий метод, який був властивий не лише архітектурі, яку називали еkleктикою, але і попереднім стильовим епохам. Еkleктику як архітектурний стиль можна визначити у тому сенсі, що: «він передбачає можливість використання будь-яких форм минулого у будь-яких поєднаннях» [5, с. 25]. Одночасно вона ввела ще один термін – «стилізаторство», який, на відміну від еkleктизму, зберігає «вірність» одному стилю минулого. Таким чином, вона розрізняла два основних творчих методи у рамках еkleктики: *еклектизм* і *стилізаторство*. Є. Кириченко використовувала термін «історизм», проте лише у сенсі історії та філософії, і писала, що: «в архітектурі історизм вилився в еkleктизм і стилізаторство» [5, с. 38]. Для О. Пуніна: історизм – це у першу чергу світогляд, а нова стильова система все ж таки залишається окреслена більш звичним терміном «еклектика». О. Пунін також вводить у науковий обіг поняття «ретроспекція» (звернення до минулого) і «ретроспективне стилізаторство» (суть методики архітекторів середини і II пол. XIX ст.) [6, с. 4]. Для В. Ясієвича «еклектика» та «історизм» були фактично «творчими методами, якими свідомо користувалися архітектори для вираження функціонального призначення, чи релігійних, естетичних та інших ідеалів свого часу завдяки знаковій системі одного (*історизм*) або кількох (*еклектизм*) стилів минулого» [7, с. 135].

У західноєвропейській теорії архітектури чітко зрозуміло одне, що історизм – це період у розвитку архітектури II пол. XIX ст. Н. Певзнер у 1965 р. у одному з томів серії «Historismus und bildene Kunst studien zur Kunst des 19. Jahrhundert» писав: «Історизм є напрямком, у якому розгляд та використання історії є набагато суттєвішим, ніж відкриття та розвиток нової системи, нових форм свого часу». Там же Н. Певзнер подав пояснення, чим історизм відрізняється від еkleктизму: «Поняття еkleктизму повинне бути строго відділене від поняття історизму... хоча існують точки зору, що еkleктизм є відмінною рисою архітектури XIX ст. поняття *еклектизм* правильно було би обмежити тими випадками, коли для однієї картини, однієї споруди звертаються до кількох джерел. *Історизм*, навпаки, шукає натхнення для різних творів різними часами» [8, с. 271]. У 1970 р. В. Гьотц вважав, що необхідно розрізняти дві проблеми: історизм та еkleктизм. *Історизм* – певний спосіб мислення,

певна духовна підстава для творчості, а еkleктизм – це творчий метод. Взаємозв'язок між цими двома поняттями полягає у тому, що історизм не може бути реалізований без еkleктизму, еkleктизм не мусить обов'язково провадити до історизму, він може функціонувати автономно, як окрема формально-естетична категорія. Історизм, згідно з В. Гьотцом, не є проблемою естетичною. Вирішальним для його творців є не естетичний конформізм, а ідеологічна відповідність; не повторена форма, а відображена історія, яка виражається у повтореній формі [1, с. 6, 45]. П. Краковський писав: «Історизм можна інтерпретувати двояко: або як формальну проблему, тоді ключем до її розв'язання буде еkleктизм, або як духовну підставу, спосіб мислення, тоді головний натиск слід робити на ідейно-знаковому змісті підлеглої йому дисципліни» [1, с. 47].

Таким чином, навіть у межах архітектури II пол. XIX ст. історики та теоретики архітектури ще не виробили більш-менш єдиної позиції. Наприклад: *еклектика* – назва періоду в архітектурному розвитку II пол. XIX ст. *Еkleктизм* – метод творчості, який полягає на використанні у межах однієї архітектурної одиниці фрагментів з різних прототипів. А ще є *стилізаторство*, *ретроспекція*, *ретроспективне стилізаторство*, *органічна школа*, *історична школа*. *Історизм* отримав аж цілих три дефініції: - духовна, світоглядна підстава для творчості; - назва періоду в архітектурному розвитку II пол. XIX ст.; - метод творчості, у якому інтерпретується лише один архітектурний прототип (у такому значенні він може бути тотожний стилізаторству та ретроспективному стилізаторству). Такі «накладки» необхідно понятійно розводити, інакше це створює термінологічний безлад і ускладнює процес дослідження та взаєморозуміння між дослідниками.

У даній статті прийняте наступне визначення історизму – це *звернення до досвіду історичного минулого для вирішення актуальних проблем сучасної архітектури*. Історизм трактується не як назва конкретного спрямування у практиці архітектури певного часу, а як тенденція, яка проходить через періоди розвитку архітектури. Теоретичною підставою для існування історизму є історичний світогляд архітектора. Щодо означення періоду в історії архітектури, то тут ситуація складніша, пропонується архітектуру II пол. XIX ст. називати *архітектурою періоду історизму*, тобто часу, коли основною підставою для творчості став історичний світогляд. Щодо методів творчості, то їх визначили ще у XIX ст., інша справа – термінологічний аспект. Не викликає сумніву *еклектизм* – метод, який дозволяє довільно поєднувати елементи з різних архітектурних систем у межах однієї архітектурної одиниці. При всій подібності наведених вище термінів «стилізаторство» та «ретроспекція», між ними є суттєва різниця. Стилізація передбачає роботу в одному стилі, тому *стилізаторство* – це метод, який ґрунтується на вивченні та новому розвитку принципів одного стилю минулого і виключає пряме копіювання форм стилю-прототипу (аналог органічної школи XIX ст.). *Ретроспективізм* – це метод, який дозволяє прямо копіювати і повторювати форми минулих архітектурних стилів (аналог історичної школи XIX ст.).

Звичайно, складно не претендувати у межах світової історії та теорії архітектури на вироблення спільної термінології, проте у межах України це є необхідним, особливо зараз, коли історизм знову став основою світогляду архітектора, а кількість термінів та означень, які використовують у популярних виданнях, неймовірно зростає.

Постмодернізм: український проект. Термін «постмодернізм» з'явився в архітектурі у 1949 р. Н. Певзнер використав його для критики італійської архітектурної групи Неоліберті, а в 1975 р. Ч. Дженкс надав терміну сучасного значення та сформулював теорію постмодернізму. З того часу багато теоретиків архітектури намагалися осмислити явище постмодернізму, погоджуючись у тому, що *постмодернізм – це певний тип мислення, образ світорозуміння*. Серед особливостей, якими характеризували постмодернізм, визначали наступні: алюзіонізм¹

¹ Алюзіонізм – одна з найважливіших особливостей постмодерністичної архітектури, що свідомо звертається до архітектурної спадщини, як до надихаючого джерела, але при цьому надається перевага тонким

та орнаменталізм² (Р. Стерн), радикальний еклектизм³ (Ч. Дженкс), звернення до історії як до вирішального джерела (П. Голдберг), часова відкритість⁴. Цим не вичерпується специфіка постмодернізму, проте важливо інше – історія знову стала основою творчого світогляду архітекторів. За своєю суттю: постмодернізм – це продовження та розвиток історизму в останній третині ХХ ст. Отже, тема історизму не вичерпується лише ХІХ ст., історизм актуальний і сьогодні. Згадаємо, наприклад, відомі слова Ф. Джонсона, апологета американського постмодернізму, які стали гаслом цієї архітектури: «Не можна не знати історії».

Сучасна архітектура України наскрізь проникнута духом історизму. Це є український варіант розвитку постмодернізму, який в силу об'єктивних обставин запізнився у порівнянні з Європою та Америкою, проте він існує, розвивається, має свої особливості. Тому явище постмодернізму «по-українськи» теж потребує свого осмислення та розробки своєї термінології.

Архітектурна форма у постмодернізмі, у тому числі варіанті «по-українськи», має таке саме важливе значення для архітектора, як і сотню років тому. Як і колись, перед архітектором постає проблема не лише з якого архітектурного джерела вибирати (проблема розумного та доцільного вибору в архітектурі історизму – це інша велика тема), але і як поєднувати вибрані елементи у цілісність, як творити нову форму. Вивчення стильового прототипу – таке саме важливе методичне завдання сьогодні, як у ХІХ ст. Теорія сучасної світової архітектури рясніє термінами та визначеннями, які, як і колись, дублюють одне одного або взаємно виключають. Найбільш струнку класифікацію напрямків розвитку постмодерністичної архітектури, які безпосередньо пов'язані з використанням історичної спадщини, запропонував Ч. Дженкс, це – *історизм*⁵ (historicism), *пряме відтворення* або *ривайвалізм*⁶ (straight revivalism), *неовернакуляр*⁷ (neovernacular). Ці терміни у працях інших теоретиків отримали інші означення, наприклад, історизм – постмодерністський класицизм, радикальний еклектизм, робота в «стилях», цитування та алюзіонізм; пряме відтворення – відвертий ретроспективізм, радикальний традиціоналізм. А ще є містобудівні концепції постмодернізму, де зустрічаємо контекстуалізм⁸, постурбанізм⁹, пастиш-архітектуру¹⁰, колажне місто¹¹. Отже, поле вибору західні дослідження дають велике. Проте, розвиток українського історизму зламу тисячоліть має свою особливу ситуацію, яка вимагає, можливо, особливої термінології. Чи всі зазначені вище терміни можуть бути «припасовані» до постмодернізму «по-українськи»?

натякам, а не історичним цитатам. Сутність ілюзіонізму – введення в архітектурну композицію історичних алюзій. Ілюзіонізм – акт культурного та історичного відгуку.

² Орнаменталізм – повернення в архітектуру елементів, що не мають утилітарного призначення.

³ Радикальний еклектизм – естетичне кредо і творча засада архітекторів. Передбачає змішування настанов і цілей, стилів та ідеологій, фрагментарність та розумний вибір. За висловом Ч.Дженкса: «Якщо хтось собі може дозволити жити в різні епохи і в різних культурах, навіщо йому обмежуватися сьогоденням і певною територією? Еклектизм – це природна еволюція культури, що має вибір».

⁴ Часова відкритість (діалог з часом, залучення історії) передбачає широке звернення у творчості до різних епох і традицій.

⁵ Історизм у постмодернізмі означає інтерпретацію, еклектичне поєднання, переосмислення архітектурних прототипів.

⁶ Пряме відтворення або ривайвалізм – буквально відтворення, відновлення національних та регіональних архітектурних шкіл, течій.

⁷ Неовернакуляр – нове звернення до традицій місцевого (найчастіше народного) будівництва та їх відродження у сучасному будівництві. Він вужчий за регіоналізм, оскільки має на меті використання лише конкретно місцевих традицій.

⁸ Контекстуалізм – відповідність нового об'єкта контексту, максимально обачне вписування нової архітектури в історично складене середовище.

⁹ Постурбанізм – загальна назва містобудівних концепцій постмодернізму.

¹⁰ Пастиш-архітектура – «архітектура наслідування», концепція, що відстоює буквально відтворення традиційних прототипів, що відповідають певній проектній ситуації.

¹¹ Колажне місто – концепція, що виникла як альтернатива модерністичному містобудуванню. Місто розглядається як нашарування урбаністичних фрагментів різних епох та культур.

		
<p>Рис. 1. Михайлівський Золотоверхий собор у Києві, 1997 – 2002 рр., арх. Ю. Лосицький <i>Пряме відтворення, ретроспективізм</i></p>	<p>Рис. 2. Кафедральний Спасо-Преображенський собор в Одесі, арх. В. Мещеряков 1999 – 2001 рр. <i>Пряме відтворення, ретроспективізм</i></p>	
		
<p>Рис. 3. Будинок «Укрексімбанку» на пл. Міцкевича у Львові, 2005 – 2007 рр., арх. О. Думчев, Т. Гнезділова, Л. Горницька <i>Пряме відтворення, ретроспективізм</i></p>	<p>Рис. 4. Лядські ворота на Майдані Незалежності у Києві, 2001р. <i>Пряме відтворення, ретроспективізм</i></p>	
		
<p>Рис. 4. Церква св. Володимира і Ольги у Львові, 1991 – 2000 рр., арх. М. і О. Вендзиловичі <i>Постмодерністична стилізація</i></p>	<p>Рис. 5. Житловий будинок № 2 у Сабаньєвському провулку в Одесі, 1994 – 1995 рр., арх. М. Повстанюк <i>Постмодерністична стилізація</i></p>	<p>Рис. 6. Торговельно-адміністративний квартал біля Бессарабського ринку у Києві, арх. В. Жежерін та партнери <i>Постмодерністичний еkleктизм (радикальний еkleктизм)</i></p>

Для характеристики історизуючої архітектури кінця ХХ ст. А. Іконніков використав термін «*постмодерністичний історизм*» [9, с. 492], який, здається, вдало відображає специфіку загальної ситуації. Світогляд архітектора і надалі визначається історичним мисленням, проте на нових постмодерністичних засадах. Сучасні версії постмодерністичного історизму в Україні представляють собою доволі строкату картину: здається, архітектура розпалася на безліч фрагментів, які розлітаються все далі і далі одне від одного.

Особливим напрямком розвитку сучасної української архітектури є відродження історичних споруд, які було зруйновано у радянські часи, передовсім це стосується сакральних об'єктів. Національне пробудження закономірно поставило на порядок денний проблему реабілітації втрачених пам'яток, а особливо тих, які були віхами національної історії, творили каркас духовності українського суспільства. Прикладом є історія Михайлівського Золотоверхого собору, який був зруйнований у 1937 р. для будівництва на цьому місці Урядового центру УРСР. Зі здобуттям незалежності ідея відновлення собору стала розглядатися як важлива суспільно-політична та культурна акція. Після 1991 р. проти ідеї відновлення виступила частина археологів і прибічники «правдивості» в реставрації, для котрих один раз втрачене вже не може бути відновлене. Проте у 1996 р. президентом України Л. Кучмою було прийняте розпорядження «Про першочергові заходи по відновленню комплексу Михайлівського Золотоверхого монастиря і Успенського собору Києво-Печерської Лаври і м. Києві». Після проведення детальних археологічних досліджень, Михайлівський собор і його дзвіниця були відновлені за проектом Ю. Лосицького у 1997 – 2000 рр. Хоча процес відновлення супроводжувався великими дискусіями у професійній пресі, проте в травні 2000 р. центральна частина собору була посвячена, рис. 1. Собор відразу став місцем масового відвідування киян і туристів. Подібна історія трапилася із кафедральним Спасо-Преображенським собором в Одесі, який був зруйнований у 1936 р. У 1999 р. постановою Кабінету Міністрів України Одеський собор був включений у «Програму відновлення видатних втрачених пам'ятників історії та культури України». У тому ж таки році були підведені підсумки конкурсу на проект відновлення собору і почалися роботи по його відбудові. У 2001 р. було освячено нижній храм. Викінчувальні роботи ще тривають, проте собор вже став важливою візуальною домінантою Соборною площі Одеси, рис. 2.

У наведених вище прикладах основне своє завдання архітектори вбачали у максимально точному репродукуванні колишньої споруди, такі роботи дають поштовх до вивчення і розуміння традицій національної архітектури, різних типів «мови» її форм. За своєю суттю це і є *пряме відтворення*, буквальне відродження, ортодоксальний вияв історизму в архітектурі. Творчим методом у даному випадку виступає *ретроспективізм*, який археологічно точно копіює архітектурний прототип. Цей метод зустрічаємо не лише при відновленні сакральних об'єктів. Прикладом є споруда «Укресімбанку» у Львові, будівництво якої було завершено у 2007 р. (арх. О. Думчев, Т. Гнезділова, Л. Горницька), рис. 3. Архітектори інституту «Укрзахідпроектреставрація» відновили за архівними матеріалами будинок таким, яким він був у 1870-х роках, до функціоналістичної перебудови у ХХ ст.

Варіант прямого відтворення, який характерний для європейського та американського постмодернізму, в українській сучасній архітектурі зустрічаємо дуже рідко. Реставрація форм архітектурної спадщини повинна супроводжуватися серйозними теоретичними обґрунтуваннями. Метод передбачає старанне дослідження прообразу, виявлення характерних особливостей стилю, точне репродукування архітектурних деталей та елементів, проте виключає копіювання цілих споруд. Прикладами підходу, де архітектор намагається максимально точно відновити форми колишньої архітектури, проте не повторює конкретний зразок, є будівля Лядських воріт на Майдані Незалежності, рис. 4, або проект забудови вул. Кожум'яцької в урочищі Гончарі-Кожум'яки у Києві (генпроектувальник ТАМ В. Шкροгаль, 2008 р.). Будинки, які формуватимуть архітектурний образ вулиці, вирішені в різних варіантах достовірних історичних ретроспекцій: «...тут в органічному по-

еднанні, в єдиному масштабі співіснують класичний стиль, стиль модерн та українське бароко» [10].

Найбільш популярний напрямок у розвитку сучасного постмодерністичного історизму в Україні представляє вільна інтерпретація історичного стилю-прототипу, де творчим методом виступає *постмодерністична стилізація*¹². Стилізація означає реструктуризацію, зміну, редукування історичної форми, але у межах одного стилю-прототипу. Такий метод творчості властивий для проектування багатьох сучасних сакральних споруд: церква св. Володимира і Ольги у Бірках Львівської обл. (1991 – 2003 рр., арх. М. Рибенчук), церква св. Володимира і Ольги у Львові (1991 – 2000 рр., арх. М. і О. Вендзиловичі) рис. 5. Широко використовується постмодерністична стилізація і в житловому будівництві, особливо коли мова йде про будівництво в історичному середовищі. Характерним прикладом є житлові будинки № 2 – 4 у Сабанєєвському провулку (М. Повстанюк, 1994 – 1995 рр.), рис. 6. Архітектор звернувся до типологічного образу житлових споруд, характерних для забудови вулиць Маразлівської та Канатної, Баратинського та Сабанєєвського провулків у ХІХ – поч. ХХ ст. Проте історичні форми переосмислені, хоча збережена загальна морфологія та масштаб споруди. У Львові прикладом такого будівництва є будинок-вставка на вул. Валовій, 15, запроєктований у 2002 р. В. Базюком для ТзОВ «Консоль». Будівництво цієї споруди завершила ансамбль історичної забудови вул. Валової. Архітектор інтерпретував прийоми архітектури львівського модерну: на це вказує загальна композиція фасаду та прорисовка деталей.

Інший принциповий напрямок у розвитку вільної інтерпретації стильового прообразу репрезентує *постмодерністичний еклектизм (радикальний еклектизм* за термінологією Ч. Дженкса) – використання у межах однієї архітектурної одиниці елементів, запозичених з різних архітектурних прообразів. Еклектична традиція постмодерністичного історизму відрізняється від «класичної еклектики» не лише схильністю до різноманітних варіацій та поєднань історичного, але і збільшенням кола історичних прецедентів: за відомим висловом – «нео все, що завгодно». Прикладом є торговельно-адміністративний квартал біля Бессарабського ринку у Києві (арх. В. Жежерін та партнери), рис. 7, в архітектурі якого поєднані редуковані форми українського бароко, модерну та нерационалістичної архітектури. Стилізація та еклектизм можуть бути репрезентовані по-різному: від цитування архітектурних фрагментів до алюзіонізму, в основі якого лежить реструктуризація історичних форм, які сприймаються як знакові системи. Постмодерністична еклектична традиція також породила специфічні експерименти у відродженні старих споруд. Виразність перебудованих споруд забезпечується за рахунок тактовного (або контрастного) співставлення реставрованих старих форм і нових доповнень. Таким чином виникають несподівані комбінації старого і нового, активно визначаються шляхи включення історичних форм у число засобів вираження нових значень, прикладом чого є забудова Грецької площі в Одесі.

Висновки. Використання світоглядного принципу історизму в архітектурній творчості неминує ставити перед зодчими актуальне завдання пошуку способів використання та поєднання історичних прототипів у межах однієї архітектурної форми. Аналіз методів творчості, починаючи від другої половини ХІХ ст., засвідчує, що вони практично не змінилися. У даній статті пропонується окреслення сучасного розвитку архітектури, що орієнтується на історичну спадщину як постмодерністичний історизм. Постмодерністичний історизм пропонує кілька варіантів формальних пошуків архітектурної мови: ретроспективізм, тобто безпосереднє копіювання колишніх архітектурних творів, стилізаторство – зміна, реструктуризація архітектурної форми, проте у межах конкретного прототипу, еклектизм – поєднання у межах однієї архітектурної одиниці деталей з кількох прообразів.

¹² Згідно з класифікацією Ч. Дженкса, це є історизм (historicism), проте означення цього напрямку терміном «історизм» знову внесе термінологічну плутанину.

Специфіка української ситуації зумовлює особливість формування ретроспекційного напрямку – відродження зруйнованих у радянські часи споруд, передовсім культових.

ЛІТЕРАТУРА

1. Krakowski P. Teoretyczne podstawy architektury wieku XIX. – Warszawa – Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1979. – 102 s.
  2. Вінкельман Й. Про художній ідеал прекрасного / Пер. з нім. – К.: Мистецтво, 1990. – 305 с.
  3. Каплун А. И. Стиль и архитектура. – М.: Стройиздат, 1985. – 232 с.
  4. Лінда С. М. Проблема стилю в архітектурі львівського історизму // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» № 410 – Львів: видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2000. – С. 27 – 33.
  5. Кириченко Е. И. Русская архитектура 1830 – 1911 гг. – М.: Искусство, 1982. – 399 с.
  6. Пунин А. Л. Архитектура Петербурга середины XIX века. – Л.: Лениздат, 1990. – 351 с.
  7. Ясиевич В.Е. Архитектура Украины на рубеже XIX – XX вв. – К.: Будивельник, 1988. – 185 с.
  8. Борисова Е. А. Русская архитектура второй половины XIX века. – М.: Наука, 1979. – 320 с.
  9. Иконников А. В. Историзм в архитектуре. – М.: Стройиздат, 1997. – 557 с.
  10. Застройка на Кожемяках в Киеве // А+С. – № 2. – 2008. – С. 80 – 89.
-

УДК 71.01

ОСНОВЫ МЕТОДА АРХИТЕКТУРНОГО МОНИТОРИНГА ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ

Панова Л. Н., архитектор, ст. преподаватель
Харьковская национальная академия городского хозяйства
Тел. (075) 707-32-52

Аннотация. Рассмотрен метод архитектурного мониторинга городской среды как способ качественной экспертизы проектов развития и реконструкции городов. Даны основные термины и понятия архитектурного мониторинга городской среды.

Ключевые слова – архитектурный мониторинг

Проблема исследования: сложность сохранения целостности композиционной структуры в условиях роста и развития города.

Цель работы: обращение к архитектурному мониторингу городской среды как методу, выявляющему наиболее благоприятные прогнозы развития города.

Задачи работы: обоснование значимости архитектурного мониторинга в архитектурно – градостроительных проектах.

Архитектура, рассматриваемая как искусство организации пространства для жизни и деятельности человека, требует соответствующей эмоционально-эстетической и утилитарно-технической оценки ее качеств с позиций приоритета ценностей и раскрытия заложенных в ней потенциалов с учетом психологии восприятия ее человеком. Будучи сверх сложной системой, состоящей из нескольких социально и функционально необходимых уровней организации пространственной структуры, архитектурная среда требует постоянного контроля ее эстетических и утилитарно-технических качеств, особенно при реконструкции и новой застройке в уже существующем районе.